

Mircea C. A. Rosetti (1850 – 1882)

A. Răvășel

2020

Acolo unde cârmuitorii sunt liberi, cârmuïtii sunt asupriïti.

Despre Mircea Rosetti nu se ştiu foarte multe lucruri. Ne-au rămas despre el doar câteva portrete, un volum de nuvele şi o colecţie de eseuri, ambele publicate imediat după moartea sa, în 1882.

Cel mai mare dintre fiii lui Mary Grant şi C. A. Rosetti, Mircea s-a născut la 28 februarie 1850, la Paris, unde şi-a petrecut şi primii ani din viaţă, până la întoarcerea familiei în ţară, în 1857, în urma amnistiei acordate revoluţionarilor de la 1848.

În 1866 a fost înscris la liceul „Matei Basarab” din Bucureşti, însă, după cinci ani petrecuţi în ţară, s-a reîntors în Franţa, unde şi-a susţinut bacalaureatul, în 1873. Un grav accident petrecut în copilărie îl lăsase cu o boală de piept şi cu o sănătate şubredă. A trebuit, prin urmare, să urmeze întreaga viaţă lungi tratamente, petrecând mult timp în Italia şi Franţa, unde clima era mai blândă.

Deşi „inamic al titlurilor”, după cum îl descria un apropiat, Mircea Rosetti s-a înscris la universitate în Franţa, urmând cursuri de literatură şi drept. Interesele şi curiozităţile sale intelectuale erau însă mult mai variate şi mai greu de satisfăcut, se pare, în cadrul unei educaţii pur formale. Pasionat de studiul istoriei, al economiei politice şi al filozofiei, tânărul student a început să frecventeze mediile socialiste şi cercurile revoluţionare din Paris, implicându-se tot mai mult în tumultoasa viaţă intelectuală şi politică pariziană. A devenit în scurt timp cunoscut şi apreciat, mai ales pentru neobişnuitul său talent oratoric.

„Nu scria fără oarecare anevoinţă”, îşi amintea Emil Costinescu, unul dintre prietenii săi. „Vorbea însă cu o înlesnire admirabilă; şi tocmai atunci când vorbea sub inspiraţia momentului era mai seducător. [...] Lua adesea cuvântul în public şi vocea lui sonoră, faţa-i expresivă, forma-i artistică şi cugetările-i luminoase erau întotdeauna salutate cu un adevărat entuziasm.”

***

În 1876 i-a apărut prima nuvelă, *Spovedania unei murinde*. Scris ca o confesiune a unei femei care-şi părăsise căminul şi soţul, textul are o importantă dimensiune de critic socială. Fugara, care îi scria surorii sale de pe patul de moarte, denunţa cruzimea şi ipocrizia unei morale şi a unei tradiţii care impunea femeilor o viaţă de supunere oarbă, de dependenţă şi de ignoranţă.

Obsesia morţii inevitabile, lupta cu boala, dorinţa unei vieţi eliberate de toate condiţionările şi limitările arbitrare, punerea în opoziţie a relaţiilor bazate pe iubire şi a celor bazate pe coerciţie şi supunere, apar şi în celelalte scrieri ale sale. Nu lipsesc nici accentele profund anti-religioase şi anticlericale, indiciu cât se poate de clar al evoluţiei sale către socialismul revoluţionar.

„Lumea”, spunea Mircea Rosetti prin vocea eroinei sale, „este predată superstiţiei, neştiinţei, prejudecăţilor; pentru că biata şi mult încercata omenire este cârmuită, asuprită, subjugată de-o religie funestă şi crudă, sălbatică şi egoistă, imorală şi înjositoare, de-o religie contra naturii, care frică, râvnă, pizmă, ură a semănat între oameni; care ticăloşi, duşmani unul altuia, blestemaţi ne-a făcut; care ne-a tăvălit în noroi, în gunoi, în mocirlă spre a putea mai sigur şi mai cu îndemănare să ne menţină în ruşinoasa sa robie; de-o religie împietrită, nesimţitoare, vrăjmaşă înverşunată a luminii, potrivnică neîmpăcată a iubirii; de-o religie care se adapă cu lacrimile noastre, se nutreşte cu sângele nostru, se bucură la auzul suspinelor noastre, îşi râde de ţipetele şi vaietele noastre; de-o religie ce linguşeşte pe cel slăvit şi loveşte pe cel oropsit; de-o religie care ne amărăşte viaţa, care ne chinuieşte, ne munceşte, ne înspăimântă, ne îngrozeşte; de-o religie, în fine, care ne roade inima, ne spurcă cugearea, ne distruge voinţa mai înainte de-a ne arunca în groapa ce ne-a săpat!”

***

În această perioadă l-a cunoscut şi pe publicistul şi militantul anarhist Émile Gautier, pe atunci foarte cunoscut în cercurile revoluţionare din Franţa, discipol al scriitorului Jules Vallès şi cel care a folosit prima dată termenul de „darwinism social”.

De altfel, ceva mai târziu, tinerii socialişti români din Paris, printre care se aflau şi fraţii mai mici ai lui Mircea, Horia şi Vintilă Rosetti, dar şi alţii, de pildă studentul Constantin Mille, venit de la Iaşi, sau Grigore Maniu, viitor avocat, tată poetului Adrian Maniu, au continuat să-l frecventeze pe faimosul anarhist francez. Aceştia, scria istoricul Tiberiu Avramescu, „foarte tineri şi înflăcărandu-se uşor [...] se simţeau atraşi, poate în mai mare măsură, de agitatorii anarhişti, aparent mai îndrăzneţi şi mai demni

de a fi imitați [...]. Așadar, tinerii români îl admirau pe publicistul Émile Gautier, doctor în drept, unul dintre apostolii anarhismului, tovarăș de idei al lui Piotr Kropotkin, condamnat împreună cu acesta, în 1883, la cinci ani închisoare pentru activitate anarhistă. Socialiștii români [...] au fost adepți ai lui Gautier, la începutul organizării lor.”

Într-o oarecare măsură, orientarea tinerilor către ideile anarhiste s-a datorat influenței morale exercitate de Mircea Rosetti asupra celor câteva cercuri de studii care, inspirate de exemplul „nihilistilor” din Imperiul Rus, începuseră să se răspândească și la noi printre elevii și studenții din marile orașe. În perioada pe care o petrecuse la Paris, Mircea Rosetti reușise să-și alcătuiască o bibliotecă impresionantă, pe care o încredințase spre îngrijire fratelui său mai mic, Vintilă. Nu este atât de greu să ne imaginăm că multe dintre titlurile pe care le adunase, în mare parte lucrări de critică socială, economie politică și filozofie, erau citite și discutate și de mai tinerii săi tovarăși, care-l priveau cu admirație. Într-o revistă pariziană, Mircea Rosetti era evocat de aceștia drept „[...] cel mai devotat, cel mai ascultat, cel mai fericit răspânditor al ideilor socialiste revoluționare în România.”

O amintire vie i-au păstrat și tinerii anarhiști bucureșteni care, dacă e să dăm crezare mărturiilor pe care ni le-au lăsat (mai ales Constantin Bacalbașa) și-au numit unul dintre grupuri după prietenul dispărut timpuriu. La înmormântarea lui C. A. Rosetti, în 1885, membrii lojei anarhiste „Mircea Rosetti” se aflau în cortegiul funerar, deschis de tinerii socialiști care purtau pentru prima dată drapelul roșu pe străzile Bucureștiului. Din această lojă anarhistă (nerecunoscută, de altfel, de masonii români de atunci) făcuse parte și poetul Mircea Demetriade, care ne-a lăsat și cel mai concis și frumos program al anarhiștilor români de la sfârșitul secolului al XIX-lea: „Bunul trai pentru toți. Pentru toți frumosul. Slobod individul. Slobodă comuna. Slobodă iubirea !”

De altfel, în anii de început ai „mișcării”, originalul Demetriade, „mare revoluționar” – cum îl descriese Alexandru Macedonski, nu fără o urmă de maliție – scria și declama prin cafelele unui public pestrîț strofe închinat Anarhiei, Libertății și ... dinamitei. Unul dintre aceste poeme, intitulat (cum altfel ?) „Libertății”, i-l dedicase chiar amicului său, Mircea Rosetti:

Haide, sfântă Libertate!... După suferinți de ani,
Te smucește din lințoliul mormântal care te strânge,
Ale tale lanțuri grele rupe-ți-le, și le înfrânge !
Și în manta-ți sângerată, <năbușește-l pe tiran!

...

**Natiuni, Jurisprudență, Temple, falșii noștri Zei,
Nu vor prețui nimica pentru noi, născuți Atei !
Se le înecăm în sânge, cu neagra Teocrație,
Cu burghezii beți de aur, cu tirani, Oligarhie!..**

***

În ciuda stării de sănătate care i se degrada pe zi ce trece, perioada de după 1876 a fost pentru Mircea Rosetti cea mai bogată din punct de vedere literar și publicistic.

Îi apare un articol în Italia, în almanahul socialist din Milano, iar în România publică mai multe materiale de critică socială în ziarul *Românul*, scriind în același timp o serie de articole și nuvele și în limba franceză. Articolele publicate în *Românul* au fost incluse mai târziu în volumul *Cârmuiți și cârmuitori (scrisori către cei dezmoșteniți)*.

Într-unul dintre aceste articole, scris în 1878, când încă nu trecuse euforia victoriilor militare și a cuceririi independenței, Mircea Rosetti se întreba a cui independență și libertate fusese cucerită, de fapt, în război. Și dacă nu cumva, pentru cei mai mulți schimbarea nu va fi decât puterea în numele căreia vor continua să fie „cârmuiți” și exploatați. „Individul sacrificat statului”, scria el, „realitatea ficțiunii, lucrul formei, ideea vorbeii, dreptul legalității: se cheamă azi a fi liber! Libertatea fi-va oare și pentru noi numai o comună sclavie în mâna statului?”

Era foarte greu, se pare, să-l mulțumești pe Mircea Rosetti cu discursuri despre libertate, independență, egalitate în fața legii și suveranitate, ocolind în același timp cu grijă chestiunea cea mai spinoasă: libertatea, independența (economică, socială, politică) a celor mulți, a femeilor, a țăranilor sau a muncitorilor.

***

Printre scrierile teoretice care ne-au rămas de la Mircea Rosetti se găsesc și mai multe caiete de note, de fapt schița unei ample lucrări pe care n-a mai apucat s-o termine, intitulată *Stăpânii noștri sau arta de a governa. Sfaturi date de un sclav claselor diriginte*. Concepută inițial în limba franceză, lucrarea ar fi trebuit să fie „opera sa cea mare”, încununarea literară a reflecțiilor și studiilor sale politice, sociale și filozofice. Proiectul fusese unul cât se poate de ambițios. Mircea Rosetti își dorea să elaboreze o amplă critică a organizării sociale, începând cu guvernul, continuând cu legile și armata și ajungând până la religie, familie, educație ș.a.m.d. Ideea se pare că-i venise în urma lecturii *Principelului* lui Machiavelli.

Dacă majoritatea comentatorilor vedeau în vestita operă un manual al cinismului politic, adresat în principal celor care conduc, Mircea Rosetti pornea de la ideea că textul era, de fapt, adresat celor stăpâniți pentru a-i instrui „despre ce au a se teme” dacă vor primi să fie conduși.

Inspirat de dimensiunea subversivă, satirică pe care o intuise în *Principiele*, Mircea Rosetti pornise să scrie, de această dată din perspectiva robului, a supusului, un manual de „bună” guvernare adresat stăpânilor. Căci, nota în preambulul lucrării tânărul anarhist, „sclav [fiind], scriu pentru a-i forma pe stăpânii viitorului. Cine mai bine decât un sclav ar putea forma [educa] un stăpân?”

„Voi lua [...] un *sclav*”, îi scria Mircea Rosetti unuia dintre prietenii săi. „El se va adresa către stăpânii săi și le va arăta ce trebuie să facă pentru a-i ține în scavie pe cetățeni. Organizarea socială recomandată de sclav va fi oglinda societății actuale din mai toată Europa. [...] Pericolul este astăzi și mai mare căci, cu cât s-a schimbat *forma* despotismului, cu cât ea este mai dulce și oamenii guvernului mai buni, cu atât societatea s-amețește, s-amăgește ...”

La *Stăpânii noștri* Mircea a lucrat timp de mai mulți ani, fiind și ultima scriere de care s-a mai ocupat, atunci când starea sănătății îi permitea, după întoarcerea din Franța.

***

Scriș cu o ironie mușcătoare, textul poate fi considerat și o sclipitoare prefigurare a mesajelor care azi ne vorbesc *ad nauseam* – nouă, robilor de rit nou – despre necesitatea cultivării unor buni lideri (de fapt a „șefiei”) ca soluție miraculoasă a problemelor sociale care ne apasă. Obligația morală pe care se pare că-o avem cu toții azi este de a încerca să ajungem „lideri”. Ni se țin nenumărate predici, training-uri și suntem îndemnați să citim cărți motivaționale în care suntem învățați cum să reproducem, cum să emulăm calitățile „șefilor luminați”, cum să ne cultivăm „șeful” interior, cum să dăm o mână dezinteresată la propria noastră „înjugare”.

Răspunsul la generalizarea servituții nu trece, se pare, prin revolta și solidaritatea celor apăsați, ci prin sanctificarea „șefiei” și a relațiilor care nasc robia, devenită, iată, un prețios atribut moral. Răspunsul la inechitățile sociale nu este dispariția stăpânilor și stăpâniților, așa cum noi, cu mintea noastră proastă am putea gândi, ci multiplicarea lor la infinit, asigurându-le astfel câtorva șefia reală, iar restului pe cea aspirațională. Robilor li se promite eliberarea prin consolidarea puterii stăpânilor și prin sofisticarea lanțurilor. Iar dacă vreunui spirit rătăcit și agitat acest lucru i-ar putea părea dubios, vechiul dicton, azi metamorfozat în litania „gândirii pozitive”, poate fi chemat mereu în ajutor pentru a alunga duhurile rele: *credo quia absurdum* – credeți tocmai pentru că este absurd! Sclavul luminat (căci „stăpânii luminați” nu pot avea decât „slugile luminate”) își dă seama, asemeni sclavului lui Rosetti, că „închisoarea noastră este eternă”. Așa că pune umărul dezinteresat și „proactiv”, alături de prietenii săi, temnicerii și tortionarii, la reformarea, înfrumusețarea, umanizarea regimului carceral, dorind să facă totul mai eficient, mai performant și mai frumos în cea mai bună dintre lumile posibile.

***

Cu câțiva ani înainte, în peregrinările sale prin Europa, Mircea Rosetti l-a cunoscut și pe anarhistul basarabean Zamfir C. Arbure, ulterior unul dintre prietenii săi cei mai apropiați.

Fugit din Rusia țaristă, unde fusese închis pentru participarea la mișcarea revoluționară și condamnat pentru legăturile sale cu teribilul Neceaev, care-l inspirase pe Dostoievski în crearea unuia dintre personajele sale din *Demonii*, Arbure găsisese un refugiu în Elveția unde l-a cunoscut și pe Mihail Bakunin. Membru al Federației din munții Jura și participant la congresul de constituire al Internaționalei „anti-autoritare” din 1872, Zamfir Arbure (sau Zamfir Ralli, sau Zemphiry Rouleff, sau Rul’), înființase la Zürich, alături de câțiva tovarăși o tipografie în scopul de a trimite materiale revoluționare din Rusia. Lucru pe care l-a și făcut mulți ani, reușind să pună pe picioare mai multe rețele de contrabandă, ajutat și de tinerii socialiști români, mai ales de cei din Iași. După despărțirea de Bakunin în urma unor disensiuni personale, Zamfir Arbure și tovarășii săi s-au mutat la Geneva, unde au continuat să scrie, să tipărească și să distribuie literatură subversivă, micul grup din care făcea parte atunci numindu-se „Comuna revoluționară a anarhiștilor ruși”.

Mircea Rosetti l-a cunoscut pe Arbure în Elveția prin 1876-77, în vremea când acesta se ocupa, împreună cu geograful Elisée Reclus, de revista anarhistă *Le Travailleur*. De fapt, tânărul socialist român venise să-l cunoască pe ilustrul Reclus, fost comunard, pe atunci fugit din Franța. Alături de Kropotkin, Malatesta și Bakunin, Elisée Reclus era unul din cei mai cunoscuți gânditori anarhiști și, dacă ar fi să judecăm după numărul textelor sale circulante sau publicate în România la acea vreme, unul dintre preferații tinerilor socialiști români.

Întâlnirea, relatată de Zamfir Arbure în memoriile sale, s-a petrecut în biroul de lucru al anarhistului francez, care-l primise pe Mircea Rosetti crezând că avea de-a face cu „vreun anarhist italian”. În încăperea „întră un tânăr cu părul lung, aproape până la umeri, cu o față cu trăsături fine, cu niște ochi mari întunecați de un nor de melancolie și suferință”, care se recomandă ca un român „doritor a face cunoștință cu celebrul scriitor și geograf francez.”

***

Nu mult după această întâlnire, Mircea Rosetti l-a convins pe Zamfir Arbure să se mute cu totul în România. Ajuns în țară la începutul războiului din 1877, Arbure și-a continuat munca de răspândire a literaturii revoluționare, folosindu-se la un moment dat chiar și de vagoanele Crucii Roșii pentru a trimite publicații subversive în Rusia. Succesul broșurilor și cărților răspândite printre soldații și ofițerii ruși aflați în țară a fost destul de mare, chestiunea fiind cât pe ce să declanșeze un incident diplomatic între guvernele română și cel rus. Numai cu ajutorul lui C. A. Rosetti, pe atunci ministrul internelor, a reușit Zamfir Arbure, alături de un alt militant socialist basarabean, Nicolae Zubcu-Codreanu, să scape de spionii ruși care căutau să-i asasineze...

***

Din 1878, starea de sănătate a lui Mircea Rosetti s-a înrăutățit vizibil. De altfel, portretul pe care i l-a făcut Arbure în 1877 vădea deja semnele bolii care înainta. Ultimii ani și i-a petrecut acasă, citind și lucrând la cărțile sale atunci când mai putea.

A murit la București la 20 iunie 1882.

Deși nu a lăsat decât frânturi literare, o mână de articole și câteva note de filozofie politică, Mircea Rosetti a fost unul dintre cei mai importanți socialiști de tendință libertară de la noi. Scrierile i-au rămas în mare parte necunoscute, iar numele său este rar menționat în istoriile dedicate mișcării socialiste din România, ale cărei „începuturi anarhiste”, dacă ar fi să-l cităm pe istoricul Max Nettlau, i se datorează și lui într-o oarecare măsură.

Ne rămâne nouă să-l redescoperim și, poate, să-i retrasăm urmele, să-i răspundem povestea, pentru ca vocea sa distinctă, încă vie și pătrunzătoare după atâta vreme, să nu se piardă din nou în vacarmul unei istorii care niciodată n-a fost îngăduitoare cu cei care au ieșit din tiparele ei.

A. Răvășel

Biblioteca Anarhistă

A. Răvășel
Mircea C. A. Rosetti (1850 – 1882)
2020

Preluat la 16.12.2022 de la <https://pagini-libere.ro/>

ro.theanarchistlibrary.org